

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН ПЕДАГОГІВ

Чайка Ірина Вікторівна,

доктор філософії в галузі психології, доцент кафедри психології

Вінницького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету

ORCID ID: 0000-0002-3975-1982

У статті висвітлено результати емпіричного дослідження дитячо-батьківських взаємин педагогів із різним сімейним стажем. Підкреслюється, що сімейні взаємини є провідним соціальним середовищем становлення особистості дитини, а стиль батьківського виховання виступає одним із ключових чинників формування її емоційно-вольової сфери, самооцінки та соціальної адаптації. Доведено, що у педагогів, які поєднують професійні ролі вихователя та батька, спостерігаються як конструктивні, так і деструктивні форми взаємодії з дітьми. Визначено, що найпоширенішими є домінуюча гіперпротекція та емоційне відкидання, що може бути наслідком перевантаженості, професійного вигорання або низького рівня емоційної саморегуляції. Разом із тим, респонденти зі зрілих і молодих сімей частіше демонструють високий рівень прийняття, кооперації та готовності до діалогу з дитиною. Виявлено статистично значущий зв'язок між типами батьківського ставлення (прийняття, симбіоз, авторитарна гіперсоціалізація, «маленький невдаха») та тривалістю сімейного життя, що свідчить про динамічний характер розвитку батьківської компетентності. Рівень задоволеності шлюбом виявився вагомим предиктором ефективності виховання: у гармонійних подружніх парах спостерігається менше проявів батьківського стресу, більше емоційної підтримки дитини та вищий рівень відповідальності за сімейну атмосферу. За методикою FACES III більшість педагогів мають збалансований тип сімейної системи, що характеризується оптимальним співвідношенням гнучкості й згуртованості. Отримані результати дозволяють зробити висновок про необхідність розвитку психологічної культури педагогів як батьків, формування навичок емоційної компетентності, а також запровадження програм психопросвіти, спрямованих на підвищення якості сімейних стосунків і профілактику емоційного вигорання у педагогічних працівників.

Ключові слова: дитячо-батьківські взаємини, батьківське ставлення, стилі виховання, сімейна адаптація, сімейний стаж.

Chaika Iryna. Psychological features of child-parent relationships of educators

The article presents the results of an empirical study examining parent-child relationships among teachers with varying lengths of family experience. It emphasizes that family interaction serves as the leading social environment for a child's personality formation, while parenting style acts as one of the key determinants shaping the emotional-volitional sphere, self-esteem, and social adaptation. The study proves that teachers who combine the professional roles of educator and parent display both constructive and destructive patterns of interaction with their children. The most widespread tendencies include dominant hyperprotection and emotional rejection, which may result from professional overload, burnout, or insufficient emotional self-regulation. At the same time, respondents from both mature and young families tend to demonstrate higher levels of acceptance, cooperation, empathy, and readiness for open dialogue with their children. A statistically significant correlation was identified between types of parental attitudes (acceptance, symbiosis, authoritarian hypersocialization, and "little loser") and the duration of family life, indicating the dynamic nature of parental competence development. Marital satisfaction was revealed as an important predictor of educational effectiveness: couples with harmonious relationships exhibit lower levels of parental stress, provide greater emotional support to their children, and show a stronger sense of responsibility for the overall family climate. According to the FACES III methodology, most teachers possess a balanced family system characterized by optimal flexibility, cohesion, and adaptability. These findings highlight the importance of developing teachers' psychological culture as parents, enhancing their emotional competence, and implementing psychoeducational programs aimed at improving the quality of family relationships, fostering resilience, and preventing emotional burnout among educational professionals.

Key words: parent-child relationships, parental attitude, parenting styles, family adaptation, family experience.

Вступ. Сімейне середовище є ключовим простором формування особистості дитини, де відбувається засвоєння соціальних норм, моделей поведінки, емоційного реагування та ціннісних орієнтацій. Дитячо-батьківські взаємини відображають складну систему взаємодій, що поєднує любов, контроль, довіру, вимогливість і взаємну підтримку. Психологічний клімат у сім'ї безпосередньо впливає на психічний розвиток і соціальну адаптацію дитини.

У професійній групі педагогів ця проблема набуває особливої ваги, адже педагоги виконують подвійну роль – вихователів у професійному середовищі та батьків у родинному контексті. Емоційне навантаження, професійна відповідальність та дефіцит часу можуть змінювати характер дитячо-батьківських взаємин, що потребує спеціального психологічного аналізу.

Матеріали та методи. Сімейні взаємини відіграють вирішальну роль у становленні особистості з особливим акцентом на взаємини між батьками та їхніми дітьми (дитячо-батьківські). Це питання широко вивчалось як вітчизняними, так і зарубіжними психологами, такими як R. Arce [13], F. Farica [13], M. Novo [13], G. Raquel [13], M. B. Thomeer [16], D. Umberson [16], K. Williams [16], Л.Й. Єзерницький [5], С.О. Ренке [5], О.А. Столярчук [8], Т.М. Яблонська [11], які приділяють значну увагу розумінню розвитку особистості дитини в сімейному контексті. У дослідженнях підкреслюється важливість виховання дитини в повній сім'ї, наголошується на впливі стилів батьківського виховання на розвиток особистості, що має вирішальне значення для соціалізації та адаптації. Ці висновки переконливо продемонстровані в роботах Н.В. Вахняк [4] та О.А. Корман [6].

Водночас у науковій літературі відзначається недостатня кількість емпіричних досліджень, присвячених вивченню цієї проблеми серед представників певних професійних груп, зокрема освітян, які перебувають у специфічних умовах психоемоційного навантаження та мають підвищену соціальну відповідальність. Це обумовлює потребу у цілеспрямованому аналізі дитячо-батьківських взаємин саме в цій категорії респондентів.

Використано теоретичні методи: порівняння, аналіз, синтез та узагальнення положень, які містяться в науковій літературі. У ході психодіагностичного дослідження було застосовано такі методики: «Аналіз сімейних взаємовідносин» (АСВ) Е.Г. Ейдемільера, В.В. Юстицькіса – для виявлення стилів сімейного виховання; тест-опитувальник батьківського ставлення (А.Я. Варга, В.В. Столін) – для оцінки емоційного аспекту ставлення до дитини; FACES III (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales) Д. Г. Олсона, Й. Лаві, Дж. Портнера (в адаптації Н.Ф. Михайлової) – для діагностики рівнів сімейної згуртованості, адаптації та типу сімейної системи. Для статистико-математичної обробки даних, одержаних у ході експерименту, використовувалися методи: статистичний аналіз вибірки, кореляційний аналіз.

Результати. У науковій літературі немає точного визначення поняття «дитячо-батьківські взаємини». Зазвичай ці взаємини розглядається як компонент сімейних взаємин, що охоплює взаємопов'язані, але асиметричні зв'язки між батьками та їхніми дітьми, з акцентом на взаємному впливі та активній взаємодії між ними. Як зазначають О.В. Анопрієнко [1] та К.В. Кравченко [7], ці взаємини виявляють чіткі соціально-психологічні закономірності міжособистісних зв'язків.

У зарубіжній психології природа дитячо-батьківських взаємин традиційно досліджується в різних теоретичних рамках, включаючи психоаналітичні підходи Е. Еріксона та З. Фрейда [12], біхевіористські перспективи, представлені О. Бандурою [3], та гуманістичні орієнтації, які обстоюють такі психологи, як К. Роджерс [14] та В. Сатир [15]. Відсутність чітко визначених понять і термінології часто призводить до хибних інтерпретацій. Проте дитячо-батьківські взаємини відрізняються від інших міжособистісних взаємин, маючи унікальні характеристики, які їх вирізняють.

У сучасній психології дослідження особистості дитини заглиблюється у вивчення дитячо-батьківських взаємин у родині. На ці взаємини впливають різні характеристики сім'ї, але основна увага приділяється особистісним ресурсам, виховним цілям і психологічному середовищу, що існує в ній. Особистісні ресурси формуються складом сім'ї, включаючи здоров'я, особистість, рівень освіти, хобі, цінності, соціальні переконання та очікування старших членів сім'ї. Цілі сімейного виховання можуть бути утилітарними, спрямованими на конкретні результати, або ж включати морально-етичні аспекти. Ці цілі не завжди збігаються з суспільно прийнятими нормами, оскільки сім'ї можуть ненавмисно пропагувати індивідуалізм, жорстокість, нетерпимість або інші цінності. Тому психо-

логічний клімат у сім'ї відіграє ключову роль в оцінці дитячо-батьківських взаємин, визначаючи якість міжособистісних взаємодій, які сприяють або перешкоджають продуктивній співпраці та загальному розвитку кожного члена сім'ї [Федоренко, с. 81–82].

Вчені Ю.О. Асеева [2], Н.В. Вахняк [4, с. 254], Л.М. Цибух, І.В. Мельничук, Т.М. Лазоренко [10] для оцінки дитячо-батьківських взаємин у своїх дослідженнях використовують методику «Аналіз сімейних взаємовідносин» (АСВ) Е.Г. Ейдемільера, В.В. Юстицькіса, О.В. Анопрієнко [1] та Р.П. Федоренко [9, с. 112] – тест-опитувальник батьківського ставлення (А.Я. Варга, В.В. Столін), що й зумовило їх вибір для нашої роботи.

В опитуванні із 145 респондентів взяли участь 124 або 85,5%, у яких є діти. На першому етапі дослідження ми використали методику «Аналіз сімейних взаємовідносин» (АСВ) Е.Г. Ейдемільера, В.В. Юстицькіса. Використання методики АСВ дозволило нам виявити низку сімей із проблемами у виховній сфері (рис. 1). Так, було діагностовано деякі типи дисгармонійного виховання. Для одинадцяти сімей або 8,9% характерна домінуюча гіперпротекція, а потураюча гіперпротекція виявлена у десяти сім'ях (або 8,1%). У двох сімей (або 1,6%) провідним стилем є гіпопротекція. Підвищену моральну відповідальність діагностовано в одній сім'ї (або 0,8%), емоційне відкидання характерно для одинадцяти сімей (або 8,9%).

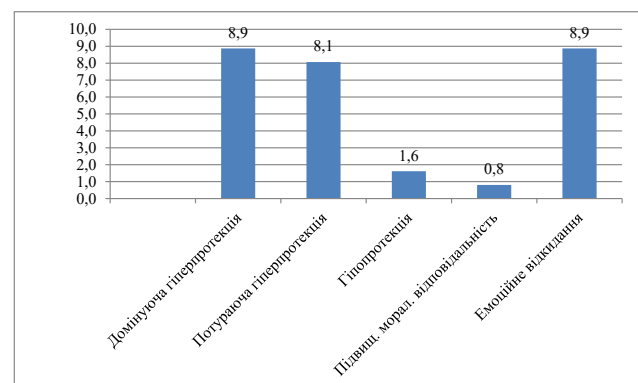

Рис. 1. Дисгармонійні стилі сімейного виховання, %

Як видно з рис. 1, найбільший відсоток складають вчителі, у сім'ях яких переважає домінуюча гіперпротекція (8,9%) та емоційне відкидання (8,9%). При домінуючій гіперпротекції дитина знаходиться в центрі уваги батьків, які віддають їй багато сил і часу, але в той же час позбавляють її самостійності, ставлячи численні обмеження і заборони. При емоційному відкиданні відбувається поєднання зниженої протекції й ігнорування потреб дитини та нерідко виявляється в жорсткому поводженні з нею.

Дисгармонійні стилі сімейного виховання в розрізі стажу сімейного життя можна побачити на рис. 2–3.

Як видно з рис. 2–3, відсутні дисгармонійні стилі виховання на стадії зовсім молоді сім'ї, що пов'язано із позитивною оцінкою партнера та наявністю одного-двох дітей (опитувальник застосовується для батьків з дітьми від 3 до 21 року). Найбільший відсо-

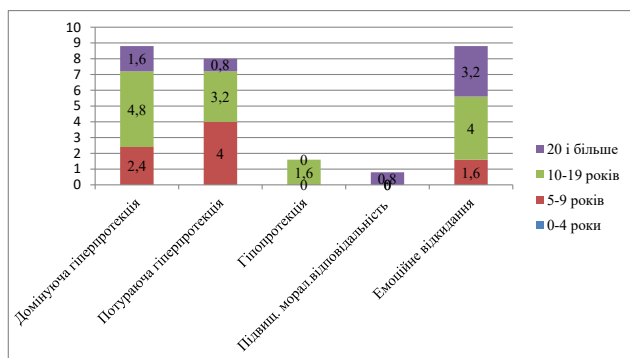

Рис. 2. Дисгармонійні стилі сімейного виховання в розрізі стажу сімейного життя, %

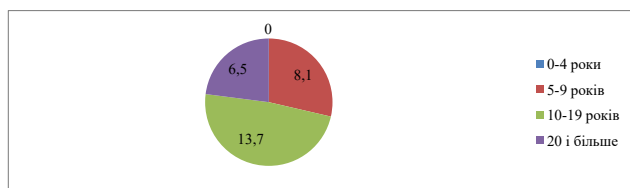

Рис. 3. Загальний показник дисгармонійних стилів виховання в розрізі стажу сімейного життя, %

ток сімей з дисгармонійними стилями виховання знаходиться на стадії середнього шлюбу (13,7%), що пов'язано із низьким показником задоволеності шлюбом на даному етапі.

Далі нами був використаний тест-опитувальник батьківського ставлення (А.Я. Варга, В.В. Столін). Отже, аналізуючи отримані результати варто відмітити, що за шкалою «Прийняття-знехтування» у батьків виявлено переважання показників високого рівня (81,82%). Це свідчить про прояв поваги батьків до дитини, визнання її індивідуальності, врахування психологічних особливостей та інтересів у спільній діяльності, прагнення проводити разом з дитиною багато часу (табл. 1).

Таблиця 1
Типи батьківського ставлення, %

Тип батьківського ставлення	Рівні прояву					
	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Прийняття/знехтування	96	77,4	18	14,5	10	8,1
Кооперація	63	50,8	52	41,9	9	7,3
Симбіоз	55	44,4	54	43,5	15	12,1
Авторитарна гіперсоціалізація	26	21,0	51	41,1	47	37,9
Маленький невдаха	10	8,1	46	37,1	68	54,8

Як видно з табл. 1, домінування показників високого рівня у респондентів (50,8%) виявлено за шкалою «Кооперація», що свідчить про зацікавленість батьків інтересами дитини, співпереживання, прояв довіри до дитини, високу оцінку здібностей своєї дитини; намагання будувати партнерські стосунки з дитиною і сприяння розвитку її самостійності.

Для 44,4% респондентів характерне переважання показників високого рівня прояву за шкалою «Симбіоз». Жінки даної підгрупи намагаються повністю задовольнити всі потреби дитини, захищають її від різноманітних небезпек; постійно хвилюються за дитину, яка здається їм беззахисною; занепокоєні, коли дитина намагається проявляти самостійність.

За шкалою «Авторитарна гіперсоціалізація» виявлено переважання середніх показників у 41,1% респондентів. Це проявляється у намаганні батьків повністю контролювати життєдіяльність дитини, використанні системи покарань за порушення дисципліни, нав'язуванні своєї точки зору і часто неспіриманні позиції дитини. Дана підгрупа батьків прагне контролювати досягнення, оцінки, звички, поведінку, прояви емоцій дитини.

Переважання низьких показників виявлено у жінок (54,8%) за шкалою «Маленький невдаха». Лише 8,1% жінок мають високі показники за даною шкалою і характеризують свою дитину як несамоїстну, неспроможну на вчинки; часто проявляють недовіру до своєї дитини, наголошуючи на її неуспішності; намагаються всіляко захистити дитину від життєвих труднощів.

За шкалами «Прийняття», «Кооперація» та «Симбіоз» мають респонденти із зрілих (84,4%, 55,6%, 55,6% відповідно) та молодих сімей (93,5%, 58,1%, 51,6% відповідно). Високі показники за шкалами «Авторитарна гіперсоціалізація» та «Маленький невдаха» мають респонденти на стадії середнього шлюбу (29,3% та 12,2% відповідно).

З отриманих експериментальним шляхом результатів видно, що високі показники за шкалами «Авторитарна гіперсоціалізація» та «Маленький невдаха» спостерігається у респондентів, які у шлюбі 10-19 років, що пов'язано з їхнім низьким рівнем задоволеності шлюбом. За даною вибіркою пріоритетними типами батьківського ставлення є «Прийняття» і «Кооперація». Даний тип батьківського ставлення найбільше простежується на стадії молоді сім'ї та зрілого шлюбу. Загалом у батьків переважають конструктивні типи батьківського ставлення до дітей (77,4% та 50,8%), що позитивно впливає на формування особистісних характеристик дитини та її соціальних навичок.

Далі вивчення дитячо-батьківських взаємин здійснювалось за допомогою методик FACES III – Family Version David H. Olson, Joyce Portner, and Yoav Lavee (визначення сімейної згуртованості, сімейної адаптації та типу сімейства – діагностика психологічного клімату) в адаптації Н.Ф. Михайлової. Результати дослідження психологічного клімату сімей вчителів початкової школи за методикою FACES III – Family Version (D. H. Olson, J. Portner, and Y. Lavee), яка висвітлена у праці О.М. Васильченка [24, с. 32], зображено на рис. 4–5.

Як видно з рис. 4–5, найбільшу групу становлять респонденти із з'єднаним (31,7%) та дуже з'єднаним (26,9%) типом сімейної адаптації, найменшу – з роз'єднаним (18,6%). Найбільшу групу за типом сімейної адаптації становлять респонденти з структурним (35,2%) та гнучким – 30,3%, найменшу – з ригідним (17,2%).

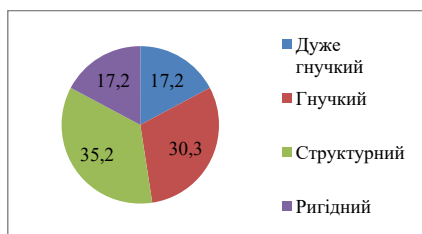

Рис. 4. Тип сімейної адаптації, %

У результаті, за допомогою формули (1) можна розрахувати тип сімейної системи. Результати зображені на рис.6.

$$\text{Згуртованість} + \text{Адаптація} / 2 = \text{Тип} \quad (1)$$

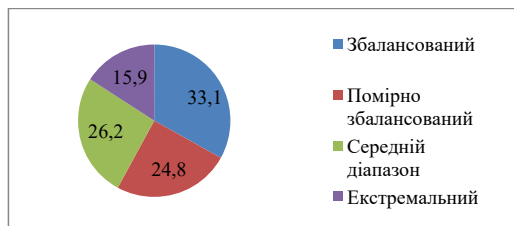

Рис. 6. Тип сімейної системи, %

Отримані дані дають підстави стверджувати, що третина респондентів (33,1%) мають збалансований тип сімейної системи; 26,2% – середній рівень; 24,8% – помірно збалансований. Важливо, що 15,9% або 23 респонденти мають екстремальний тип. Це свідчить про знаходження шлюбу на межі розірвання та необхідності психологічної допомоги.

Результати дослідження психологічного клімату сімей вчителів початкової школи за методикою FACES III – Family Version (D. H. Olson, J. Portner, and Y. Lavee) в адаптації Н.Ф. Михайлової в розрізі стажу сімейного життя зображено на рис. 7–8.

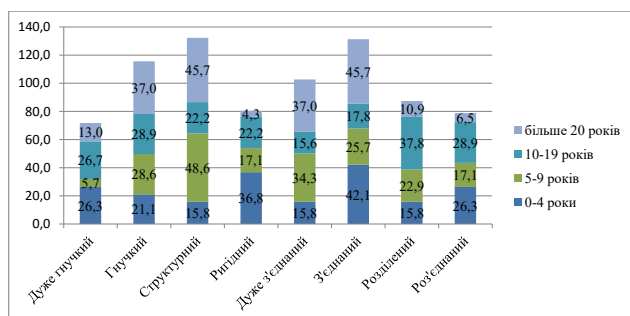

Рис. 7. Тип сімейної адаптації та згуртованості за методикою FACES III – Family Version (D. H. Olson, J. Portner, and Y. Lavee) в адаптації Н.Ф. Михайлової в розрізі стажу сімейного життя, %

Як видно з рис. 7–8, на стадії зовсім молоді сім'ї переважає ригідний тип сімейної адаптації (36,8%), що зумовлено кризою трьох років та з'єднаний тип згуртованості (42,1%). На стадії молоді сім'ї (5-9 років) – тип дуже з'єднаний (34,3%) – структурний (48,6%); середнього шлюбу (10–19 років) – тип розділе-

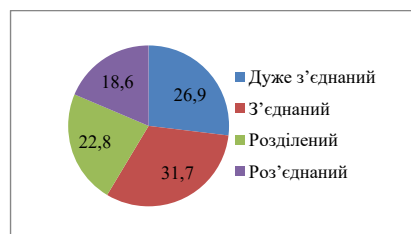

Рис. 5. Тип сімейної згуртованості, %

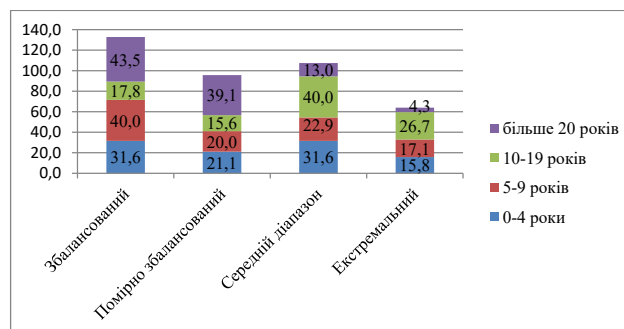

Рис. 8. Тип сімейства за методикою FACES III – Family Version (D. H. Olson, J. Portner, and Y. Lavee) в адаптації Н.Ф. Михайлової в розрізі стажу сімейного життя, %

ний (37,8%) – гнучкий (28,9%), що пов'язано із підвищенням показника незадоволеності шлюбом в цілому; на стадії зрілі сім'ї (20 років і більше) – тип з'єднаний (45,7%) – структурний (45,7%), що пов'язано із сприйняттям власного шлюбу як задовільного, можливістю особистісного розвитку після закінчення виконання виховної ролі.

Загалом, на стадіях зовсім молоді сім'ї, молоді сім'ї та зрілі сім'ї переважає збалансований тип (31,6%; 40,0% та 43,5% відповідно). На стадії середнього шлюбу переважає середній діапазон (40,0%). Найбільша кількість респондентів, які відносяться до екстремального типу сімейної системи, знаходиться на стадії середнього шлюбу (12 осіб або 26,7%).

Виявлені комбінації типів сімейних систем представлені в табл. 2-3. Як видно з табл. 2-3, виявлено 4 типи сімейних систем, що складаються із збалансованих рівнів сімейної адаптації та згуртованості: дуже з'єднаний-дуже гнучкий (ДЗДГ); дуже з'єднаний-гнучкий (ДЗГ); дуже з'єднаний-структурний (ДЗС); з'єднаний-дуже гнучкий (ЗДГ) та лише два – з помірних збалансованих рівнів: перший тип – з'єднаний-гнучкий (ЗГ), другий тип – з'єднаний-структурний (ЗС).

У табл. 4 представлені результати середніх (середньозбалансованих) типів сімейних систем. Як видно з табл. 4, виявлено сім типів сімейних систем, що складаються з середньобалансованих рівнів сімейної згуртованості та адаптації: перший тип роз'єднаний-дуже гнучкий (РДГ); другий – розділений-дуже гнучкий ($P_{\text{озд}} \text{ДГ}$); третій – роз'єднаний-гнучкий (РГ); четвертий – роз'єднаний-структурний (РС); п'ятий – з'єднаний-ригідний ($ЗР_{\text{и}}$); шостий – розділений-структурний ($P_{\text{озд}} \text{С}$); сьомий – розділений-гнучкий ($P_{\text{озд}} \text{Г}$).

Таблиця 2

Збалансовані рівні сімейної адаптації та згуртованості

Типи сімейних систем	Кількість сімей	% співвідношення
ДЗДГ	1	0,7
ДЗГ	9	6,2
ДЗС	28	19,3
ЗДГ	10	6,9
Всього:	48	33,1

* ДЗДГ – тип дуже з'єднаний-дуже гнучкий; ДЗГ – тип дуже з'єднаний-гнучкий; ДЗС – тип дуже з'єднаний-структурний; ЗДГ – тип з'єднаний-дуже гнучкий.

Таблиця 3

Помірні (збалансовані) рівні сімейної адаптації та згуртованості

Типи сімейних систем	Кількість сімей	% співвідношення
ЗГ	27	18,6
ЗС	9	6,2
Всього:	36	24,8

* ЗГ – тип з'єднаний-гнучкий; ЗС – тип з'єднаний-структурний.

Таблиця 4

Середньозбалансовані рівні сімейної адаптації та згуртованості

Типи сімейних систем	Кількість сімей	% співвідношення
РДГ	7	4,8
$P_{озд} ДГ$	6	4,1
РГ	2	1,4
РС	6	4,1
$ЗР_{и}$	1	0,7
$P_{озд} С$	12	8,3
$P_{озд} Г$	4	2,8
Всього:	38	26,2

* РДГ – тип роз'єднаний-дуже гнучкий; РГ – тип роз'єднаний-гнучкий; РС – тип роз'єднаний-структурний; $ЗР_{и}$ – тип з'єднаний-ригідний; $P_{озд} С$ – тип розділений-структурний; $P_{озд} Г$ – тип розділений-гнучкий; $P_{озд} ДГ$ – тип розділений-дуже гнучкий.

Таблиця 5

Крайні (екстремальні) рівні сімейної адаптації та згуртованості

Типи сімейних систем	Кількість сімей	% співвідношення
$P_{озд} P_{и}$	8	5,5
$РР_{и}$	15	10,3
Всього:	23	15,9

* $P_{озд} P_{и}$ – тип розділений-ригідний; $РР_{и}$ – тип роз'єднаний-ригідний.

Як видно з табл.5, виявлено два типи сімейних систем, що складаються з незбалансованих, екстремальних рівнів сімейної згуртованості та адаптації: перший тип – розділений-ригідний ($P_{озд} P_{и}$); другий – роз'єднаний-ригідний ($РР_{и}$).

Таким чином, проведений аналіз комбінацій типів сімейних систем наочно демонструє, що для даної вибірки серед виявлених чотирьох збалансованих рівнів домінуючим є тип дуже з'єднаний-структурний (19,3%); для двох помірних (збалансованих) типів домінуючим є тип з'єднаний-гнучкий (18,6%), серед семи середньозбалансованих типів – тип розділений-структурний (8,3%); серед двох крайніх (екстремальних) виявлених типів – тип роз'єднаний-ригідний (10,3%).

Виявлені комбінації типів сімейних систем можна простежити у розрізі стажу сімейного життя. У респондентів збалансований рівень має найвищий показник на

стадії зрілі сім'ї (43,5%), найнижчий – на стадії середнього шлюбу (17,8%); помірно збалансований рівень спостерігається у найбільшій кількості жінок, які перебувають на стадії шлюбу – зрілі сім'ї (20 і більше років), найменша – молоді сім'ї (21,1%); найвищий показник за середнім діапазоном у 21 респондента або 46,7%, які проживають у шлюбі 10-19 років, а найнижчий – у 3 респондентів (або 15,8%) на стадії зовсім молоді сім'ї; до екстремального рівня віднесено найбільшу кількість жінок 9 (або 20,0%), які перебувають на стадії середнього шлюбу, найменшу – 2 жінки (або 4,3%) на стадії зрілого шлюбу.

Отже, проведений порівняльний аналіз сімей з різними рівнями та типами сімейної адаптації та згуртованості дозволяє говорити про те, що високий рівень незадоволеності шлюбом (спостерігається у жінок на стадії середнього шлюбу) більшою мірою характер-

ний для крайніх (екстремальних) типів сімейної системи, меншою мірою для помірного (збалансованого) та середньозбалансованого типів сімейної системи.

Дослідження показали, що стиль виховання у сім'ї безпосередньо впливає на розвиток особистості дитини. Так, наприклад, жорстоке ставлення та емоційне відторгнення з боку батьків формує у дитини такі якості, як імпульсивність, нерішучість, конформність, нездатність оцінювати себе адекватно. Стиль виховання «підвищена моральна відповідальність» сприяє виникненню тривожності, страхів та побоювань, бажанню бути лідером, домінувати. Стиль виховання «гіпопротекція» впливає на виникнення невротичності у дітей. Стиль сімейного виховання разом з іншими чинниками може вплинути на виникнення почуття самотності у дітей.

Висновки. Отже, у педагогів з різним сімейним стажем переважають конструктивні типи батьківського

ставлення – «прийняття» і «кооперація», що створює сприятливий психологічний клімат у родині. Виявлено взаємозв'язок між задоволеністю шлюбом і якістю дитячо-батьківських взаємин: високий рівень задоволеності знижує рівень батьківського стресу й підвищує ефективність виховання.

За методикою FACES III більшість сімей педагогів мають збалансований тип сімейної системи, що сприяє адаптивності та згуртованості членів родини. Найбільш проблемними є родини на стадії середнього шлюбу, для яких характерні ознаки емоційного віддалення та підвищеної вимогливості.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні програм психологічної підтримки педагогів як батьків, з урахуванням їх професійного навантаження, а також у вивченні динаміки дитячо-батьківських взаємин у контексті трансформації сімейних ролей і цінностей сучасного українського суспільства.

Література:

1. Анопрієнко О.В. Стиль батьківської поведінки як чинник виникнення і подолання хронічного стресу в підлітковому віці: автореф. дис.. канд.психол.наук : 19.00.07. Київ, 2017. 23 с.
2. Асєєва Ю.О. Негармонійні стилі сімейного виховання кіберадиктів (очима батьків). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70). № 3. С.1–6.
3. Бандура О.О. Самоактуалізація як механізм формування інтегрованого стилю життя особистості. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. / Ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), та ін. Київ: Контекст, 2000. 336 с.
4. Вахняк Н.В. Формування культури батьківства у взаємодії дошкільного закладу з молодими сім'ями : дис. канд.психол.наук: 13.00.08. Київ, 2021. 290 с.
5. Єзерницький Л.Й., Ренке С.О. Характеристика взаємовідносин між батьками та дітьми. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Випуск 9. С. 74–86.
6. Корман О.А. Сімейні відносини та батьківство: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Н. М. Чернухи. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2014. 184 с.
7. Кравченко К.В. Дослідження ставлення батьків до дитини у сучасних українських сім'ях. Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм : зб. матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. Северодонецьк : Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2015. С. 88–90.
8. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
9. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї: навч. посіб. Луцьк : ВежаДрук, 2022. 504 с.
10. Цибух Л.М., Мельничук І.В., Лазоренко Т.М. Вплив стилю сімейного виховання на розвиток особистісних якостей підлітків. *Габітус*. 2020. Випуск 15. С. 202–207.
11. Яблонська Т.М. Розвиток ідентичності дитини в системі сімейних взаємин : монографія. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. 444 с.
12. Erikson E. Life cycle. In *International Encyclopedia of Social Sciences* New York: Crowell Collier, Macmillan. 1968. Vol 9. pp. 286–292.
13. Raquel G., Novo M., Farica F., Arce R. 2019. Child-to-Parent Violence and Parent-to-Child Violence: A Meta-Analytic Review. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*. 2019. № 11. PP. 51–59.
14. Rogers C. Client-centered therapy: Its current practice, implications and theory. Constable. 1951.
15. Satir V. Concepts of Communication: Ways of Perceiving the World: Dіffinition of a Relationship. *J. of Couples Therapy*. 1998. V. 7. № 2-3. P. 1–9.
16. Umberson D., Williams K., Thomeer M. B. Family status and mental health: Recent advances and future directions. In C. S. Aneshensel & J. C. Phelan (Eds.). *Handbook of the sociology of mental health*. 2013. pp. 405–431.

References:

1. Anopriienko, O. V. (2017). *Styl batkivskoi povedinky yak chynnyk vynyknennia i podolannia khronichnoho stresu v pidlitkovomu vitsi* [Style of parental behavior as a factor in the emergence and overcoming of chronic stress in adolescence]: author's abstract of PhD thesis. Kyiv, 23 p. [in Ukrainian].
2. Asieieva, Yu. O. (2020). Nегarmoniini styli simeinoho vykhovannia kiberadyktiv (ochyma batkiv) [Disharmonious parenting styles of cyberaddicts (from the parents' perspective)]. *Scientific Notes of Tavria National V. I. Vernadsky University*, 31(70), 1–6. [in Ukrainian].
3. Bandura, O. O. (2000). Samoaktualizatsiia yak mekhanizm formuvannia intehrovanoho styliu zhyttia osobystosti [Self-actualization as a mechanism for forming an integrated lifestyle of the individual]. In N. Sofii & I. Yermakov (Eds.), *Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvo*. Kyiv: Kontekst, 336 p. [in Ukrainian].

4. Vakhniak, N. V. (2021). *Formuvannia kultury batkivstva u vzaiemodii doshkilnoho zakladu z molodymy sim'iami* [Formation of parenting culture in interaction of preschool institution with young families: PhD dissertation. Kyiv, 290 p. [in Ukrainian].
5. Yezernytskyi, L. Y., & Renke, S. O. (2010). Kharakterystyka vzaiemovidnosyn mizh batkamy ta ditny [Characteristics of relationships between parents and children]. *Problems of Modern Psychology*, (9), 74–86. [in Ukrainian].
6. Korman, O. A. (2014). *Simeini vidnosyny ta batkivstvo* [Family relationships and parenthood] (N. M. Chernukha, Ed.). Kyiv: DP Vydavnychiy dim «Personal», 184 p. [in Ukrainian].
7. Kravchenko, K. V. (2015). Doslidzhennia stavlennia batkiv do dytyny u suchasnykh ukrainskykh sim'iakh [Study of parents' attitudes toward children in modern Ukrainian families]. In *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Current Issues of Social and Practical Psychology in the Coordinates of Modern Paradigms»*. Sievierodonetsk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 88-90 [in Ukrainian].
8. Stoliarchuk, O. A. (2015). *Psykhologhiia suchasnoi sim'i* [Psychology of the modern family]. Kremenchuk: PP Shcherbatykh O. V. 136 p. [in Ukrainian].
9. Fedorenko, R. P. (2022). *Psykhologhiia sim'i* [Family psychology]. Lutsk: VezhaDruk, 504 p. [in Ukrainian].
10. Tsybukh, L. M., Melnychuk, I. V., & Lazorenko, T. M. (2020). Vplyv styliu simeinoho vykhovannia na rozvytok osobystisnykh yakosti pidlitkiv [The influence of family upbringing style on the development of adolescents' personal qualities]. *Habitus*, (15), 202–207. [in Ukrainian].
11. Yablonska, T. M. (2013). *Rozvytok identychnosti dytyny v systemi simeinykh vzaiemyn* [Development of a child's identity in the system of family relationships]. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, (9), 286-292 [in Ukrainian].
12. Erikson, E. (1968). Life cycle. In *International Encyclopedia of Social Sciences*. New York: Crowell Collier & Macmillan, 9, 286–292.
13. Raquel, G., Novo, M., Fariña, F., & Arce, R. (2019). Child-to-parent violence and parent-to-child violence: A meta-analytic review. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 11, 51–59.
14. Rogers, C. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications and theory*. London: Constable.
15. Satir, V. (1998). Concepts of communication: Ways of perceiving the world: Definition of a relationship. *Journal of Couples Therapy*, 7(2–3), 1–9.
16. Umberson, D., Williams, K., & Thomeer, M. B. (2013). Family status and mental health: Recent advances and future directions. In C. S. Aneshensel & J. C. Phelan (Eds.). *Handbook of the Sociology of Mental Health*. New York: Springer, 405-43.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025